

Fero Rajec

Miriam
מרים

Miriam

Fero Rajec
Miriam

sloart

Text © František Rajec 2015
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.,
Bratislava 2015

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme ani nijakými prostriedkami, či už elektronickými, alebo mechanickými, vo forme fotokópií či nahrávok, respektíve prostredníctvom súčasného alebo budúceho informačného systému a podobne bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-556-1458-8

PROLÓG

V stredu večer 16. mája 1990 odcestoval tridsaťsedemročný Paul Grossmann z americkej Virgínie. Majiteľ prosperujúcich ovocných sádov sa po dvadsiatich dvoch rokoch vrátil na Slovensko. Aj napriek tomu, že v tieto májové dni bol veľmi za-neprázdnenny prácou vo svojom rozsiahlom sade, bol nútený všetko nechať a prísť sa rozlúčiť so svojou matkou, ktorej telesné pozostatky navždy spočinú len na nedávno obnovenom starom židovskom cintoríne v malej obci Podhájka.

Paul, vlastným menom Pavol, ktoré mu dala po narodení jeho nebohá matka Miriam Grossmannová, sedel nasledujúce ráno vo vlaku a cez okno pozeral na svoj rodný kraj. Vlak sa zastavil v Podhájke, ale Pavol sa len zodvihol, stiahol okno a pozeral na malú stanicu, ktorú kedysi tak dôverne poznal. Teraz sa mu videla akási opustená. Opäť si sadol, pozrel aj na druhú stranu stanice. Všimol si, že tu už niet ďalších koľajníc a všade navôkol rastú lúčne kvety. O desať minút vystúpil v blízkom okresnom meste. Zašiel do pohrebnej služby, kde vybavil a zaplatil za pohreb, ktorý bude v piatok predpoludním. Potom prišiel aj do ústavu sociálnej starostlivosti, kde jeho matka prežila posledné dva roky života. Riaditeľa ústavu sa spýtal na príčinu úmrtia, ale veľa mu toho nepovedal, len ho odporučil mladej opatrovateľke, ktorá mu odvetila:

„Pán Grossmann, vaša mamička prišla k nám pred dvoma rokmi. Bola veľmi zhovorčivá, príjemná, často na vás spomínala a naposledy sa tešila aj z toho, že sa už skončila vláda jednej strany a nastala sloboda. Veľakrát mi aj niečo prečítala z vašich listov, ktoré ste jej poslali. Vravela, že sa čoskoro uzdraví a pôjde za vami. Viete, mala rakovinu. Postupne sa jej zdravotný stav zhoršoval. Asi tri týždne pred úmrtím sa jej zdalo, že sa jej trošku polepšilo. Vtedy sme v televízii sledovali akúsi detektívku. Veľmi ju zaujala herečka, ktorá čosi vravela do diktafónu. Okamžite ma požiadala, aby som jej taký kúpila aj s nahráva-

cími kazetami. Vyhovela som jej. O dva týždne mi dala tento balíček a povedala mi, aby som vám ho odovzdala, keď umrie. Nech sa páči, to je všetko, čo vám zanechala.“

Pavol sa jej poďakoval. Pomaly kráčal mestom. V parku zbadal voľnú lavičku. Trochu ju zatienovali listy javora. Posadil sa a pomaly rozviazal balíček. Rozbalil ho a zo zvedavosti sa pozrel, čo mu matka zanechala. V nevelkej škatuľke sa nachádzalo zopár rodinných fotografií. Niektoré farebné poznal, pretože jej ich sám poslal. Pod nimi sa nachádzal prenosný diktafón a pri ňom dve magnetofónové kazety. Vybral diktafón zo škatuľky a chcel doň vsunúť jednu z kaziet. Všimol si, keď zistil, že každá z nich má číslo. Na kazetách videl len čísla dva a tri. Jednotku nevidel. Otvoril diktafón a zistil, že prvá kazeta je vnútri. Na uši si nasadil slúchadlá, zapol prehrávanie a pozorne počúval.

* * *

„Drahý Paľko! Môj čas sa neúprosne kráti. Na cestu do Ameriky si už netrúfam. Nechcem, aby ma tvoja rodina videla v takom zúboženom stave. Už nie je na mňa pekný pohľad. Paľko, vždy som si priala stretnúť sa so Sarah aj s vašimi deťmi. Dobre vieš, že za komunistov mi to nebolo dopriate. V listoch, ktoré som ti písala, som o sebe veľa neprezradila. Písala som o nepodstatných veciach a skôr som ti kládla rôzne otázky. Ešte než si ma opustil, nestihla som ti toho veľa povedať. Možno som sa niekedy aj o niečom zmienila, ale boli to len také útržky z môjho života. Nepamätám si, či som ti niekedy vravela o svojich rodičoch, svojej mladosti a najmä o Adamovi Horanovi. Bol si ešte veľmi mladý a nechcela som ťa tým zaťažovať. V listoch, ktoré si odo mňa dostal, som nemala odvahu sa o tom všetkom zmeniť. Teraz už je najvyšší čas, aby som ti ešte stihla všetko vyrozprávať. Vynasnažím sa na všetko si spomenúť. Obávam sa, aby som pritom nezabudla na to najdôležitejšie. Paľko, s láskou na vás spomínam a želám tebe aj tvojej rodinke všetko najlepšie v živote. Mám nesmiernu radosť z toho, čo ste so Sarah v živote dosiahli a želám si, aby aj vaše deti, ktoré už nestihnem objasť, pohladit a pobozkať, žili šťastne.“ „Paľko, ja som v živote nemala toľko šťastia. Tých svetlých okamihov bolo veľmi málo. O to viac som šťastná, keď vy ste šťastní. Prosím ťa,

teraz ma pozorne vypočuj. Azda by bolo vhodné, aby si to, čo o chvíľu budem rozprávať, vypočul aj môj otcím Adam Horan, ktorý tak ako vy navždy zostane v mojom srdci.“

* * *

Pavol prerušil prehrávanie. Uložil diktafón do škatuľky a odišiel do neďalekej reštaurácie na obed. Po obede zašiel na železničnú stanicu. Nasadol do vlaku a o chvíľku vystúpil v rodnej Podhájkke. Pomaly kráčal k domu Adama Horana. Stisol kľučku bránky, otvoril ju a vošiel do dvora. Prešiel popri plote, kde ešte stála susedova mohutná stará jablň, ktorej vyschnuté konáre presahovali do Horanovho dvora. Zabočil vpravo za roh domu a pri vchode zbadal na lavičke sedieť starca. Pohľad mal upretý na ovocný sad, z ktorého opadávali posledné kvety jabloní.

„Dobrý deň,“ pozdravil, podišiel k nemu a spýtal sa: „Dedo, ešte ma poznáte?“

Starec pozrel na muža, ktorý ho oslovil, premeral si ho, nahodil úsmev a povedal: „Paľko, pravdaže ťa poznám, tak predsa si prišiel. Ej, už si ani nepamätám, kedy si stadeto odišiel.“

„Už je to dvadsaťdva rokov.“

„Božemôj, ako ten čas letí. Vidiš, zo mňa je už starec a z teba je riadny chlap. Vtedy si bol ešte také neohrabané vlasaté chlapčisko,“ povedal osemdesiatdvaročný Adam Horan, opatrne vstal a objal ho.

„Dedo,“ opäť ho oslovil a dodal, „nemal som o vás žiadne správy. Matka mi občas niečo napísala, ale v posledných rokoch sa už o vás ani riadkom nezmenila. Stalo sa niečo medzi vami?“

„Vôbec nič sa nestalo. Som starý, čo by už o mne napísala? Naposledy som bol za tvojou nebohrou mamičkou pred dvoma rokmi. Vtedy ležala v nemocnici a chodievala na chemoterapiu, na nejaké tie ožarovania.“

„Nikdy sa mi o tom ani slovom nezmenila. Možno sa niečo dozviem z kaziet, ktoré ešte stihla narozprávať do diktafónu.“

„Do diktafónu?“ čudoval sa starec a medzitým ho Pavol vybral zo škatuľky.

„Toto je diktafón. Ešte než matka zomrela, stihla doň vyrozprávať svoje spomienky. Rád vám ich prehrám.“

„Najprv mi povedz niečo o sebe.“

„Dedo, som šťastne ženatý. S mojou manželkou Sarah máme dvoch chlapcov, dvanásťročného Michaela, desaťročného Da-

vida a sedemročnú dcérku Miriam. So Sarah som sa zoznámil hneď po príchode do Ameriky. Azda ste poznali Alberta Gutmanna, je to jeho najmladšia dcéra. Keď som prišiel do Spojených štátov, ujal sa ma ako syna. Spočiatku ma zamestnal vo svojej reštaurácii. Až keď som sa zdokonalil v angličtine a vyštudoval ovocinársku školu, zamestnal som sa na ovocinárskej farme. Zišlo sa mi aj to, čo ste ma kedysi naučili. Pán Gutmann nebol príliš nadšený, že som sa dal na ovocinárstvo, skôr si želal, aby som viedol jednu z jeho štyroch veľkých reštaurácií. Ale Sarah mala iný názor. Padli sme si do oka. V sedemdesiatom šiestom sme sa vzali. Môj svokor ma založil. Kúpil som rozsiahly sad vo Virgínii, kde pestujem najmä jablone. Vcelku sa mi dobre darí.“

„Paľko, to som rád. Dobré, že si nedal na radu svojho svokra.“

„Dedo, ešte než som nasadol do lietadla, dozvedel som sa od neho, že nie ste môj skutočný starý otec. Vraj skutočný dedo zomrel ešte skôr, než som sa narodil. Viete, ja skoro nič neviem o matkinej minulosti. Vypočujme si spolu, čo matka nahovorila do toho diktafónu. Bol by som rád, keby ste mi aj vy k tomu niečo povedali.“

„Tvoj svokor má pravdu. Ja nie som tvoj starý otec. My dvaja nie sme ani príbuzní, ale sme si celkom blízki. Nože, Paľko, pusti ten diktafón! Ešte raz by som chcel počuť Miriam. Ak niečomu neporozumieš, na chvíľu prerušíš mamičku a ja ti k tomu niečo poviem. Súhlasíš?“

„Súhlasím. Tak či onak, pre mňa ste navždy môj dedo. Zapínam prehrávanie, tak si to vypočujme.“

Prvá kazeta – strana A

„Paľko, do skorého rána 18. augusta 1942 som prežívala bezstarostné a šťastné detstvo. Žila som so svojimi rodičmi aj starými rodičmi, ktorí ma mali veľmi radi. V ten deň sa môj život náhle zmenil a stala sa zo mňa sirota. Ujal sa ma sused Adam Horan s manželkou, ktorý mi neskôr, ako som dospievala, veľa vecí vysvetlil...“

* * *

„Vraj, či je to kresťanské, čo sa robí so Židmi. Je to ľudské? Nie je to rabovka?“ čítal Adam Horan z novin prejav prezidenta Dr. Jozefa Tisa, ktorý predniesol 15. augusta 1942 počas ľudového zhromaždenia na námestí v Holíči. Adam trochu pookrial, ale vzápätí, ako ďalej čítal, ho zamrazilo. „Ja sa pýtam, je to kresťanské, keď sa chce národ zbaviť svojho večného nepriateľa?... že Slováckovi židovský živel ohrozoval život, o tom nikoho netreba presviedčať. Bolo by to vyzeralo ešte horšie, keby sme sa neboli od nich včas očistili. A urobili sme tak podľa príkazu Božieho: Slováck, zhoď, zbav sa svojho škodcu.“

Adam zložil noviny a len si pomyslel: vari sa už aj on načisto pomiatol?

Tridsaťštyriročný Adam Horan, výpravca z menšej železničnej stanice, odložil noviny do aktovky a pobral sa domov. V ten pondelok 17. augusta 1942 nebol vo svojej koži. Trochu ho rozladil prezidentov prejav a mimochodom si spomenul aj na bývalého spolužiaka zo základnej školy, s ktorým sedel v jednej lavici. Nikto zo žiakov nechcel s ním sedieť, pretože bol Žid. Adam sa s ním čoskoro spriatelil a neskôr si uvedomil, aké mal šťastie. Dovtedy veľmi vedomosťami neoplýval, patrilo medzi slabších v triede, ale vďaka židovskému priateľovi sa neskôr zaradil medzi nadpriemerných. Židovský spolužiak mu bol na ošoh a nechápal, prečo ním ostatní opovrhovali.

Po ukončení základnej školy sa ich cesty rozišli. Neskôr sa dozvedel, že jeho bývalý spolužiak si vzal za manželku kresťanku a konvertoval na katolícku vieru. Veľmi si tým nepomohol, pretože u židovských spoluobčanov stratil kredit a u väčšiny kresťanov bol naďalej považovaný za Žida. Z toho dôvodu postupom času na kostol zanevrel a miestnej synagóge sa okľukou vyhýbal.

Adam ako správny kresťan katolík sa v lete v štyridsiatom oženil. Vzal si kresťanku a zosobášili sa v miestnom kostole. Na bohoslužby chodil len dvakrát do roka – počas Vianoc na polnočnú omšu a na Veľkonočnú nedeľu. Inak sa úplne podal na svojho nebohého otca.

Adam býval so svojou o sedem rokov mladšou manželkou Alžbetou v skromnom rodinnom dome na okraji Podhájk. Len necelých desať metrov od jeho domu sa nachádzal susedný dom Jozefa Vlčka. Za ich domami smerom na východ sa tiahli ovocné sady, zväčša s jablňami, hruškami aj slivkami. Oba domy oddeľovala Vlčkova jablň, ktorá toho roku bohato zarodila a jej dorastajúce plody už viseli aj nad Adamovým pozemkom. Pozemky delil drevený plot, ktorý obom susedom siahal po krk, ale niekedy toho mal po krk aj Adam, keď musel zberať susedove jablká zo svojej parcely. Vtedy si najradšej zahryzol do jazyka a len si pomyslel: ak by nebohý Vlčkov otec zasadil jablň len o jeden a pol metra ďalej od plota, nemusel by som sa zohýbať po susedove jablká. Nuž, čo narobím.

Adam ešte pred tromi rokmi navrhol susedovi, aby si prišiel pozberať svoje jablká, ktoré padli za jeho plot, ale Vlček len mávol rukou a dodal:

„Sused, čo tam po pár jabĺčkach, pokojne si ich nechajte.“

„Ďakujem, ale o pár rokov sa strom rozrastie a bude ich čoraz viac. Potom budete škodovať. Dobre viete, že jablko nepadá ďaleko od stromu a minimálne tretina skončí u mňa.“

„Sused, viem, na čo mierite. Chcete, aby som túto peknú statnú jablň odstránil, ale to si vyhodte z hlavy!“

„Nie, Boh chráň, pán Vlček, len chcem, aby ste si ich pozberali, predsa sú vaše. Nechcem, aby tu zhnili. Nepotrebujem ich, mám svoje.“

Napokon Vlček sľúbil, že na budúcu jar skrátí konáre, ale nič neskrátil, pretože sa viac než ovocinárstvu začal venovať politike. Adam úmyselne nechal pod presahujúcou susedovou jablňou vyšší hustý trávnik, aby ušetril padajúce červené jabĺčka nárazov o zem.

Aj v ten augustový pondelok kosil vo dvore, ale pod presahujúcou jabloňou trávu nechal. V podvečer zavesil kosu pod prístrešok šopy a stretol sa s Alžbetou, ktorá na dvore zvešiala zo šnúry vyschnutú bielizeň. Zašli do svojho skromného príbytku, navečerali sa a než slnko zapadlo, sa zhovárali.

„Adam, nepoteším ťa. Dnes som bola v meste u lekára. Aj keď sa snažíme, zatiaľ nám Pán Boh dieťa nedoprial.“

„Betka, prečo?“

„Neviem. Lekár vravel, že musíme byť trpezliví. Azda by nám prospelo zmeniť prostredie, odcestovať na pár týždňov kdesi k moru alebo do hôr.“

„To si teraz nemôžeme dovoliť.“

„Ja viem, všade zúri vojna. Božemôj, čo sa to len s ľuďmi porobilo? Počula som, že vraj všetkých Židov odvedú do pracovných táborov, aby nám viac neškodili. Ale ako nám škodili?“

„Neviem, že by nám škodili. Betka, škodili nám niekedy zadní susedia?“

„Grossmannovci nikdy, ani tí Steinovci, ktorí susedia s Vlčkovým sadom, nikomu neblížili. Ba naopak, pamätám si, že pred rokom sa im Vlček vyhrážal, aby sa k jeho sadu ani na krok nepriblížili a nechal postaviť dvojmetrový drevený plot, aby Steinovci nemohli doňho ani nazrieť. Najviac ma zarazilo, že aj Vlčkov najmladší syn ich urážal a hádzal po nich hrudy, ale ja som si vôbec nevšimla, že by Steinovci zadali nejakú príčinu, aby sa k nim takto správali.“

„Nevrav. Už viackrát som si všimol, že to chlapčisko má v sebe niečo diabolské, ale možno sa mýlim. Raz som ho pristihol, ako škaredo nadával židovským deťom. Pokarhal som ho, ale asi si z toho nič nerobil. Azda sa vtedy malý Vlček chcel vyrovnáť veľkému. Nuž, aký otec, taký syn. Ale takého syna by som si neprial.“

„Ani ja, radšej dcérku.“

„Tak, Betka, poďme sa o ňu vynasnažiť.“ Usmial sa, chytil ju okolo ramien, pobožkal ju a prešli z kuchyne do spálne.

Štyridsaťdvaročný Jozef Vlček, vedúci prosperujúcej obecnej muštárne a pálenice, otec troch detí, sa v posledných troch rokoch viac venoval politike. Začiatkom februára 1939 vstúpil do Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a v priebehu necelých dvoch rokov sa zaradil medzi najvyšších okresných funkcionárov. Aj napriek tomu, že sa do politiky veľmi nehodil, venoval vplyvným zopár fliaš slivovice, hruškovice aj kalvadosu, ale tí viac oceňovali jeho pálenku než jeho politické názory. A tak sa

stalo, že ho za pálenku potiahli vyššie aj napriek tomu, že politike sa rozumel ako hus pivu. Jozef už nebol len šéfom obecnej pálenice, ale aj miestnym šéfom Hlinkovej strany, pred ktorým sa musel mať každý na pozore. Aj členovia Hlinkovej gardy z okresného mesta sa vždy uňho zastavili. Nielen zo zdvorilosti, ale najmä na pohárik a pri odchode od Vlčka, už riadne podgurážení, nezabudli pred jeho domom dôrazne priraziť čizmami, vystrieť pravice a zakričať z plného hrdla:

„Na stráž!“

Aj v pondelok 17. augusta ho navštívili. Prišiel okresný veliteľ Hlinkovej gardy aj so svojim zástupcom. Odchádzali pred polnocou, mali riadne pod čapicou, len sa vzájomne podopierali a pred Vlčkovým domom hlučne spievali: „Rež a rúbaj do krvi, do tej židovskej (občas miesto židovskej aj českej) kotrby, pokiaľ pánom na Slovensku...“

Ešte než podgurážení stihli nasadnúť do služobného auta a zavrieť za sebou dvere, veliteľ zakričal:

„Jožko, nezabudni, zajtra večer ťa zo stanice odvezieme a potom to u teba oslávim.“

Adam Horan ich cez pootvorený oblok videl tiež. Pobavil sa na opilcoch, ale zrazu si spomenul na šesť prázdnych nákladných vagónov, ktoré odpoľudnia pristavili na vykládkovej koľaji miestnej železničnej stanice. Počas služby sa dozvedel iba toľko, že v stanici zostanú len do nasledujúceho dňa, vraj je to núdzové riešenie. Adam privrel oblok, hodil myšlienky za hlavu, zaľahol k žene a tvrdo zaspal.

Ráno kráčal do práce na železničnú stanicu. Prešiel popri susedovi Vlčkovi, zabočil vpravo za roh jeho domu a pokračoval priamo popri ceste vedúcej k stanici. Slnko už riadne hrialo. O chvíľu minul Steinov hostinec, ktorý sa nachádzal na rohu ulice, ktorej miestni obyvatelia vraveli židovský koniec a ktorá bola situovaná súběžne so železničnou traťou. Žilo tu len deväť rodín miestnej židovskej komunity. Vpravo od Steina bývali Grossmannovci. Za ich pozemkom sa nachádzalo pole široké tridsať metrov, za ním stál dom Rosenfeldových, potom Wintrových a Kohnových. Oproti nim mali postavené domy ešte štyri židovské rodiny, ktoré od seba oddeľovali menšie záhrady. Obyvatelia Podhájky sa tejto slepej ulici vyhýbali. Cesta sa totiž končila pri Kohnovom dome a za ňou sa rozprestierala nevelká lúka, za ktorou sa nachádzal menší židovský cintorín. Lúku využívali na hranie len židovské deti, ktoré dochádzali

do rôznych škôl v blízkom okresnom meste. Miestnu katolícku školu nenavštevovali ani sa s miestnymi deťmi priveľmi nepoznali. Adam prešiel od hostinca na druhú stranu cesty. Steinov hostinec najviac obliehali robotníci, ktorí sa pravidelne vracali z práce vlakom z okresného mesta, alebo aj podaktorí cestujúci si pri poháriku krátili čas čakáním na príchod vlaku. Občas sa stalo, že sa niektorí pozabudli a neostávalo im nič iné, ako si dopriať ďalší pohárik. Adam kráčal popri miestnej pálenici, až prišiel k staničnej budove. Vošiel do kancelárie výpravcu. O chvíľu pozrel na staničné hodiny, porovnal čas so svojimi náramkovými švajčiarskymi, a keďže bol spokojný, nasadil si na hlavu červenú čiapku. Potom vzal výpravku a vypravil rané vlakové spoje. Vrátil sa do kancelárie a než si stihol sadnúť za stôl, už vyzváňal služobný telefón. Okamžite siahol po slúchadle a predstavil sa:

„Horan.“

„Dobrý deň, tu je Miča,“ predstavil sa prednosta stanice a dodal, „volám vám ohľadom tých šiestich vagónov na vykládkovej koľaji.“

„Áno, ale potrebujem ju uvoľniť, prídu...“

„Počúvajte ma, do ôsmej večera nič nepríde,“ okamžite Adamovi skočil do reči a dodal, „asi o osemnástej vám pristavia jeden osobný vagón, ktorý necháte zapojiť za šiesty s koncovým trojčíslím 335. Rozumeli ste?“

„Pán prednosta, rozumiem. Ale čo sa bude nakladať do tých vagónov?“

„Horan, teraz ma dobre počúvajte a na nič sa ma nepýtajte! Dnes potiahnete až dovtedy, kým tá súprava neopustí našu stanicu. Ručíte mi za to, že všetko prebehne hladko. Ostatné sa dozviete v priebehu dňa, najneskôr o osemnástej, keď pristavia ten osobný vagón. Dúfam, že sa na vás môžem plne spoľahnúť.“

„Pán prednosta, nemajte obavy, veď už toľko súprav sa od nás vypravilo a vždy to hladko prebehlo aj bezo mňa.“

„Horan, žiadne bezo mňa! Osobne dohliadnem na to, že ju riadne vypravíte!“ povedal tvrdo prednosta a zložil slúchadlo.

Aj Adam zložil, vstal od stola a zašiel k odstaveným šiestim vagónom na vykládkovej koľaji. Pozeral na čísla vagónov, až mu utkvel zrak na koncovom trojčíslí 335 posledného vagóna.

Za tento sa pripojí osobný, ale prečo? Žeby do tých šiestich nákladných naložili zbrane a muníciu? No jasne, dve hodi-

ny budú mať na naloženie a dokonca v tom čase stanica zívá prázdnotou. A ten osobák sa pripojí preto, aby sa v ňom viezla strážna jednotka. Predsa by členov jednotky nedali do tých smradlavých a od slnka rozpálených dobytčiakov. Asi preto tie tajnosti, ale Miča mi to mohol pokojne povedať – pomyslel si Adam, nadvihol čiapku, zotrel si pot z čela, pretože slnko už riadne hrialo, a pomaly kráčal od vykládkovej koľaje k staničnej budove.

Prešiel popri čakárni a v tom okamihu vyšli z nej dvaja ozbrojení gardisti. Jeden z nich sa pristavil pri Adamovi a spýtal sa:

„Kedy príde najbližší vlak?“

Adam pozrel na staničné hodiny a odvetil: „O desať minút.“

Gardisti ešte chvíľu pozerali po ľuďoch vyčkávajúcich na osobný vlak. Vlak prišiel presne a všimli si, že z neho vystúpili len traja cestujúci. Zo dve desiatky cestujúcich nastúpili do vlaku a Adam ho presne načas vypravil do blízkeho okresného mesta. Po odchode vlaku sa opäť pri ňom pristavili gardisti a starší sa spýtal:

„Nevideli ste tu nejakých Židov?“

„Za tie roky, čo tu slúžim, veľmi veľa.“

„Pán výpravca, myslím dnes, boli tu nejakí?“ spýtal sa opäť.

„Možno boli, možno nie, spýtajte sa pri pokladni.“

Adam sa vrátil do kancelárie a gardisti sa pristavili pri pokladni, ale ani tam sa o Židoch nič nedozvedeli. Adam sa posadil za stôl, niečo si zapísal do zošita, odložil ho bokom a cez pootvorené dvere si všimol odchádzajúcich gardistov.

Prečo sa zaujímajú o Židov? – pomyslel si a v tom okamihu vošiel do kancelárie výhybkár Mišo Chvojka.

„Adam, gardisti pátrajú po štyroch Židoch, po troch mladých mužoch a jednom desaťročnom dievčati. Vraj im zdrhli a kdesi sa skrývajú.“

„Mišo, čo vyparatili?“

„Neviem, ale čosi vraveli, že do dnešného večera ich musia vypátrať.“

„Takže do večera?“

„Hej, tak vraveli.“

„Zvláštne, že do dnešného,“ zašomral Adam a Chvojka odišiel.

Adam si spomenul na gardistov odchádzajúcich v noci od suseda Vlčka a najmä na posledné slová gardistického veliteľa: „Jožko, nezabudni, zajtra večer ťa zo stanice odvezieme a potom to u teba oslávim.“

Božemôj, dnes ráno som tu nevidel starého ani mladého Grossmanna, ani mladú Steinovú. Predsa Grossmann so synom každé ráno cestujú do mesta a mladá Esther Steinová tiež, veď už rok pracuje za priehradkou na pošte. Dokonca som si nevšimol ani pani Wintrovú. Čo sa stalo? – húpal Adam, pozrel cez okno na staničné hodiny a presne o päť minút jedenásť si nasadil na hlavu červenú čiapku, opustil kanceláriu, vyšiel na perón pred prvú koľaj k prichádzajúcemu osobnému vlaku z okresného mesta. Chvíľu pozeral na cestujúcich, ktorí vystúpili z vozňov, potom aj na nastupujúcich, ale starého Grossmanna nevidel. Felix Grossmann každé ráno cestoval do svojho už vyvlastneného železiarskeho krámu, aby zaučal nového správcu, ktorý začiatkom tohto roka arizoval jeho predajňu. Vždy sa týmto vlakovým spojom vracal domov. Adamovi bolo čudné, že ho nevidel. Grossmann mu ešte pred týždňom vravel, že to musí stripieť do konca septembra a až potom si dopraje zaslúžený odpočinok.

Adam vypravil vlak, zasalutoval rušňovodičovi a vyčkal, až sa súprava vzdiali. Náhle uprel zrak na odstavených šesť nákladných vagónov na vykládkovej koľaji, na ktoré pražilo slnko. Opäť si spomenul na prednostu stanice, ktorý mu do telefónu vravel, že sa ostatné ohľadne tých šiestich vagónov dozvie v priebehu dňa, najneskôr o osemnástej, ale doposiaľ sa nedozvedel vôbec nič. Už sa chcel vrátiť do kancelárie, keď si zrazu všimol, že k vykládkovej koľaji prichádza osobné auto. Zastavilo za odstavenými dobytčiakmi. Po chvíľke zbadal popri nich prechádzať nejakého gardistu a dvoch mužov v civilnom oblečení. Gardista otvoril dvere druhého vagóna, potom štvrtého aj šiesteho s koncovým trojčíslím 335. Civilisti len na okamih nazreli dnu a gardista vždy dvere zasunul späť. O chvíľu sa vrátili k autu a ufujazdili nevedno kam.

Adam Horan si myslel, že čoskoro prídu za ním alebo za náčelníkom stanice, ale zmýlil sa. Nik neprišiel ani o 16.33, keď vypravil osobný vlak idúci z okresného mesta. Dokonca nevidel ani pani Wintrovú, ktorá sa v tom čase pravidelne vracala z okresnej nemocnice. Adam sa len zvitl s manželkou, ktorá sa vrátila z práce, povedal jej, že dnes príde o čosi neskôr, pretože musí vypraviť akýsi dôležitý, ostro sledovaný vlak s utajeným nákladom.

Čas sa mu vliekol, bol hladný a netrpezlivo vyčkával na príjazd rušňa s jediným osobným vozňom, ktorý pripoja k posled-

nému nákladnému. Aj náčelníkovi Mičovi sa vliekol čas. Na chvíľu odbehol do svojho služobného bytu, ktorý sa nachádzal v hornom poschodí staničnej budovy. V tom čase o 17.30 zazvonil telefón. Adam zdvihol slúchadlo, predstavil sa a vypočul si:

„Pán Horan, o osemnástej hodine prítiahne rušeň osobný vagón do vašej stanice. Nechajte ho pripojiť ako posledný vozeň súpravy. Dúfam, že vás už informovali.“

„Áno, osobne ma informoval prednosta stanice. Prosím, a s kým mám tú česť hovoriť?“

„To nie je podstatné. Pán Horan, držte sa pokynov. Už o necelé dve a pol hodiny si splníte svoju vlasteneckú povinnosť. Prajem vám veľa šťastia!“

Adam zložil slúchadlo a dumal o tom, akú vlasteneckú povinnosť si onedlho splní. Veď len vypravím bežnú súpravu. Koľko takých som už vypravil. Načo tie tajnosti?

Konečne o osemnástej hodine prišiel očakávaný rušeň, ktorý prítiahol jeden osobný vagón a po chvíľke ho prisunul k poslednému vozňu s koncovým trojčíslím 335. Po jeho pripojení vystúpilo z neho dvadsať po zuby ozbrojených gardistov, ktorí zo všetkých strán obkolesili súpravu nachádzajúcu sa na vykládkovej koľaji. Potom riadne zaistili všetky dvere na šiestich nákladných vagónoch v smere od staničnej budovy a zároveň otvorili všetky z opačnej strany, aby sa mohol privezený náklad okamžite naložiť.

Adam už z diaľky počul hluk motorov nákladných áut, ktoré sa blížili z opačnej strany stanice k vykládkovej koľaji. Bolo štvrt na sedem, keď zbadal prichádzať prvé nákladiaky so zaplachtovanými korbami. Z peróna toho veľa nevidel, ale dovtípil sa, že autá cúvali pred jednotlivé vagóny, aby z nich náklad rýchlejšie premiestnili do pristavených dobytčiakov. Viac si už autá nevšimol, pretože za ním zavítal prednosta Miča, s ktorým vedno vošiel do svojej kancelárie. Miča si prisunul stoličku, posadil sa oproti Adamovi, vytiahol vreckové hodinky a vyhlásil:

„Teraz je osemnásť hodín a dvadsať minút. Čoskoro budú vagóny naložené. Pán Horan, presne o dvadsiatej hodine vypravíte vlak.“

„Pán prednosta, aká je jeho cieľová stanica?“

„Neviem, to je prísne tajné. Viem len toľko, že v stanici okresného mesta dostane vlakvedúci ďalšie inštrukcie, ktoré mu osobne doručí nejaký vládny splnomocnenec.“

„A čo je to za náklad?“

„Ide o deportáciu Židov do pracovných táborov, ale nechajte si to pre seba.“

„Odkiaľ sú tí Židia?“

„Z nášho okresu. Gardisti ich skoro ráno privádzali do dvora okresného gymnázia.“

„Koľko ich je?“

„Vyše štyristo. Ale viem, že po štyroch pátrali. Jedného z nich už chytili, dvaja sa kdesi ukrývajú a jedno malé dievča nenašli tiež. Zistili, že odcestovalo niekam k svojej tete na prázdniny. Takže si ju ľahko nájdú.“

„Pán prednosta, čím sa všetci previnili?“

Miča vstal, neodpovedal, len nazrel cez okno k vykládkovej koľaji a všimol si, že nákladné autá už odchádzajú. Na peróne zbadal okresného veliteľa Hlinkovej gardy, ako debatuje s Jozefom Vlčkom. Prednosta vyšiel z kancelárie výpravcu a zamieril k nim. Adam podišiel k obloku a všimol si, ako sa srdečne zvitáli. Náhle pozrel aj ku koľaji so šiestimi nákladnými vozňami, ktoré gardisti naďalej strážili. Aj na diaľku videl, ako sa vo vetracích horných mrežových okienkach jednotlivých vagónov mihajú prsty a občas aj časti tváří, aby sa mohli aspoň na pár sekúnd nadýchnuť čerstvého vzduchu. Slnko aj naďalej neúprosne pražilo na vagóny a úľavou pre natlačených Židov zostávala len jazda kdesi do neznáma.

Adam o trištvrte na osem vyšiel na perón, aby dohliadol na prechádzajúci nákladný vlak, ktorý prichádzal z okresného mesta. Zasalutoval a len čo ho súprava minula, pozrel sa na prísne stráženú súpravu pripravenú o pätnásť minút na odchod. Medzitým výhybkár Chvojka prehodil výhybku pre odjazd nákladnej súpravy. Adam počul detský nárek, prosby o vodu aj o vzduch. Občas im niektorí z gardistov odpovedali údermi pažieb o vagón, aby sa okamžite utíšili. Adamovi prišlo nevoľno. Rýchlo sa vrátil do kancelárie a vyvracal sa do umývadla. Prednosta Miča si toho všimol a prišiel za ním.

„Horan, čo je s vami?“

„Ale nič, len sa mi z toho dusna urobilo trochu nevoľno. Prosím, mám tu nejaké prázdne fľaše, prihovorte sa u gardistov, nech im dajú aspoň trochu vody.“

„Horan, spamätajte sa, čo ste rozum potratili? Žiadate odo mňa, aby som pomáhal nepriateľom štátu,“ povedal tvrdo. Pozrel na svoje vreckové hodinky a povedal: „Už je čas, vypravte vlak!“

„Nemôžem, necítim sa dobre.“

„Horan, neserte ma a vypravte ten poondiaty vlak! Bohupri-
sahám, ak včas neodíde, okamžite tu končíte!“

Adam si nasadil červenú čiapku, spolu s Mičom vyšli na perón, pomaly prešli k poslednému osobnému vagónu, do ktorého okamžite nastúpili gardisti. Počkali, až zavrú za sebou dvere. Adam pozrel na hodinky, ktoré ukazovali presne dva-
dsať hodín. Dal si do úst píšťalku, chcel zapísať, ale náhle za-
zrel za mriežkovým otvorom posledného nákladného vagóna
tvár pani Wintrovej. V tom okamihu sa nedokázal ani riadne
nadýchnuť.

„Horan, zapískajte a dajte rušňovodičovi znamenie!“ vyzval
ho Miča.

„Nemôžem sa riadne nadýchnuť, je mi akosi zle.“

„Horan, neserte ma, zapískajte!“ súril ho, ale videl, že mu to
akosi nejde, a tak mu vytrhol píšťalku z úst, zapískal a vzápätí
zozadu dvihol Adamovu pravú ruku s výpravkou a dal rušňo-
vodičovi znamenie na odchod.

Vlaková súprava pomaly opustila stanicu, ale komický po-
stoj výpravcu a prednostu stanice neušiel prítomným gardis-
tom ani okresnému vedeniu Hlinkovej strany. Vlček sa smial
od ucha k uchu a okresný veliteľ Hlinkovej gardy ešte viac, keď
si všimol, ako Horan grcia na vykládkovú koľaj.

„Miča, čo to máš za výpravcu? Veď sa ti od jeho grcov rozo-
žerú koľaje!“ uštipačne zahlásil okresný veliteľ Hlinkovej gardy.

„Už mi riadne pije krv. Neviem, čo sa s ním deje, možno
dostal úpal,“ odvetil nasrdene Miča, pozrel nepríjemne na pri-
chádzajúceho Adama a zvolal: „Horan, zajtra ráno sa hláste
u mňa!“

Adam len kývol hlavou a zašiel do kancelárie. Vyčkal, kým
ho vystrieda mladší výpravca Bendík a pomaly sa pobral do-
mov.

Až cestou domov si plne uvedomil, čo sa stalo. Prešiel okolo
Vlčkovho domu, kde parkovali tri osobné autá, v ktorých drie-
mali vodiči. Len čo vošiel do dvora, zbadal za statnou jabloňou
v susednom dvore sedieť okresnú elitu. Podaktorí si všimli Ada-
ma a upozornili naňho prednostu stanice.

Miča podišiel k plotu a spýtal sa:

„Horan, už je vám lepšie?“

„Trošku.“

„Počúvajte ma, zajtra za mnou nemusíte. Ešte šťastie, že všet-
ko prebehlo hladko. Páni bratia to zobrali žartom. Na najvyššie

miesta už poslali hlásenie o vzornom splnení úlohy. Horan, hlavu hore, všetko je v poriadku!“

„Ozaj všetko?“

„Ešte pochybujete? Opakujem vám, všetko je v úplnom poriadku, až na to – ale to sa netýka nás železničiarov –, že tí dvaja Židia na úteku odzbrojili troch gardistov a dokonca im ušli aj s ich autom nevedno kam. Horan, vy sa radšej vyspíte, asi vám tá dnešná horúčava dala riadne zabrat.“

„Asi,“ utrúsil Adam a už chcel odísť.

Od stola vstal sused Vlček, uchopil do jednej ruky fľašu slivovice, do druhej tri poldecáky a pri plote do nich nalial.

„Pán sused, len si dajte s nami, slivovička vám pomôže, tu máte, vypite!“

„Ďakujem, neurazte sa, ale skutočne nemôžem.“

„Ale, sused, to by som sa urazil, ak by ste si s nami nedali. Dajte si, moja slivovička je tá správna medicína, určite sa vám polepší. Na zdravie!“ zvolal Vlček.

Adam uchopil poldecák, aj keď nerád, štrngol si najprv s Vlčkom, potom s prednostom, aj cez plot naznačil prípitok s dvoma gardistami a s tromi z okresného vedenia Hlinkovej strany, ktorí už vopred dvíhali poldecáky na prípitok. Potom rýchlo vypil, podal pohárik Vlčkovi, ktorý mu okamžite nalial a vyhlásil:

„Sused, ešte jeden zvládnete a budete ako znovuzrodený. Dajte si, uvidíte, ako moja medicína zaberá.“

„Ten už nezvládnem,“ odvetil Adam a tváril sa kyslo.

„Ale zvládnete,“ povzbudil ho Vlček, podal mu poldecák a spolu si pripili.

Adam ho rýchlo vypil, poďakoval a odišiel za roh mimo dohľadu suseda a jeho hostí. Podišiel k šope a opäť vracal. Zostal bledý ako stena a vošiel do domu za manželkou Alžbetou. Keď sa mu vrátila prirodzená farba, pomaly jej vyrozprával, čo všetko v tento deň zažil.

O deň skôr, než bola vypravená vlaková súprava s okresnou židovskou komunitou, Felix Grossmann ukryl rodinné šperky vo svojej priestranej izbe pod podlahou. Postupne vložil do plechovky aj úplne nové tisíckorunové bankovky, ktoré chcel použiť na cestu do vysnenej Palestíny. Premýšľal, kde by zatiaľ plechovku uschoval, ale dobre utajené miesto pre ňu nenašiel. Až pri večeri sa zdôveril rodine, kde uschoval rodinné šperky a potom im ukázal plechovku s peniazmi a spýtal sa:

„Kam by sme zatiaľ uschovali peniaze na cestu do Palestíny?“

Všetci pri stole premýšľali. Znenazdania Felixova desaťročná vnučka Miriam vyhlásila:

„Ja viem! Schovajme ich do vtácej búdky na tú prvú veľkú jabloň.“

„To je nápad!“ zvolal starý otec a dodal: „Ale trochu ju musím upraviť. Urobím jej falošné dno, aby sa tam zmestila aj táto plechovka.“

Po večeri otec so synom upravili vtáčiu búdku a opäť ju pripevnili na statnú jabloň na začiatku sadu.

„Otec, strýko Braun sa akosi neozýva. Kedy odídeme do Palestíny?“ spýtal sa ho pod jabloňou tridsaťpäťročný syn Ernest.

„V najbližších dňoch. Už len čakám na jeho list. Pred týždňom som bol na pošte a telefonoval som s ním. Vravel mi, že všetko je na dobrej ceste. Aj napriek tomu, čo sa teraz deje, má dobré konexie a dokonca podaktorí sa dajú za peniaze obmäkčiť.“

„Vieš, otec, zdá sa mi, že sa to až priveľmi vlečie. Mám obavu, aby sme namiesto do Palestíny necestovali tam, kam by sme v žiadnom prípade nechceli. V poslednom čase sa dozvedám všeličo. Dostalo sa mi do uší, že všetkých nás odvliečú kamsi do východnej Európy.“

„Ernest, reči sa hovoria a chlieb sa je. Never všetkému.“

„Otec, aj ja som včera telefonoval s jedným priateľom z Bratislavy. On nemusí nosiť Dávidovu hviezdu ako my. Dostal prezidentskú výnimku. Vravel mi, že z Bratislavy už niektorých odvliekli. Šušká sa, že kamsi do Rakúska.“

„Ernest, aby si mal dušu na mieste, v najbližších dňoch za-telefonujem švagrovi.“

„Dobre, otec. Ale v tom prípade, ak by prišlo k najhoršiemu a mali nás odvliečť, jedine bez Miriam!“

„A čo si tu počne sama? Nezabúdaj, že je ešte dieťa.“

„Viem. Dupočul som sa o tých, ktorých už odvliekli, že budú ich vyzvali, aby sa na určený termín niekde dostavili, alebo ich odvliekli priamo z ich domov a bytov. Tak mi napadlo pozhovárať sa so susedom Horanom. Je to slušný človek. Myslím si, ak by po nás prišli, Miriam by sa mohla uňho skryť. Potom by ju odviedol k strýkovi Braunovi do Bratislavy. Azda sa nad ňou zľutuje a podujme sa na to. Vieš, otec, každá vojna sa raz skončí, aj táto. Jedného dňa sa sem vrátíme a znovu sa všetci stretne.“